

Oktatásmódszertani konferencia a könyvtárosképzésről

Az *ELTE Tanárképző Főiskolai Kara* ebben az évben ünnepli fennállásának 25. évfordulóját. 1975-ben a budapesti általános iskolai tanárihiány megszüntetése céljából alakult az egri, akkor még Ho Shi Minh nevét viselő tanárképző csepeli kihelyezett tagozataként. Az 1980-as évek elején lett az ELTE egyik kara, és költözött a felsőoktatási célokra átalakított Kazinczy utcai iskolaépületbe. Az új szervezeti formában bővült az oktatott szakok köre, *Szepesváry Tamás* irányításával megkezdődött a könyvtárosképzés. Korai halála után a tanszék vezetését *Szabó Sándor* vette át, az idén szeptemberben kezdődő tanévtől pedig *Ládi László* kapott tanszék vezetői kinevezést. A Főiskola – alapításának évfordulóját ünnepelve – *Tanárképzés és tudomány* címen 2000. augusztus 31-én és szeptember 1-jén kétnapos szakmódszertani konferenciát szervezett. Ehhez a rendezvényhez kapcsolódva a *Könyvtár-Informatikai Tanszék* a könyvtárosképzés oktatásmódszertani kérdéseiről tartott a társintézmények oktatóinak közreműködésével tanácskozást szeptember 1-jén a főiskola Markó utcai épületében.

A könyvtárosképzés tartalmi kérdéseiről, céljairól, a képzési szintek egymásra épüléséről vagy akár a felsőoktatásban bevezetendő kreditrendszerrel kapcsolatban gyakran esett és esik szó különféle fórumokon. Ritkább, hogy az egyes tantárgyak oktatásában szerzett módszertani tapasztalatokról cserélik ki gondolataikat a tanárok. A tanár szakok módszertanainak kidolgozottsága, nagy hagyományai, gazdag szakirodalma mellett lehet-e, kell-e foglalkozni a könyvtárosképzés egyes tárgyainak didaktikai kérdéseivel? Szükséges-e kidolgozni a szakterület tantárgyainak módszertanát? És ha igen, milyen legyen? Ezekre a kérdésekre kereste a választ a tanácskozás, és meghallgatva az előadásokat, egyöntetű igennel válaszolhatunk a lehet-e?, kell-e?, szükséges-c? kérdésekre; és az önálló szakmetodika kialakításához is közelebb jutott a könyvtárosképzés.

Oktatásmódszertani kérdésekkel a könyvtárosképzésen belül alapvetően azért kell foglalkozni, mert a hallgatók többségének nincs elegendő motivációja bizonyos könyvtárosi ismeretek megtanulásához, részben a könyvtárosság mint értelmiségi hivatás lényegének nem kellő előzetes ismerete, részben pedig az egyes tárgyakban kétségtelenül megfigyelhető monotonía miatt. Ezért – mint az egyik előadó, *Rétfalvi Gábor* (Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely) kifejtette – csak egyes tárgyak (pl. könyv- és könyvtártörténet) oktatásánál lehet támaszkodni más szakok didaktikai eredményeire. Ebből következően ki kell(ene) dolgozni az egyes tárgyak oktatásának speciális módszereit. A nyolc előadás más-más nézőpontból, más-más tárgyakhoz és oktatási formákhoz kapcsolódva ezt a kérdéskört járta körül *Ferenczy Endréné* (az ELTE TFK külső oktatója) levezető

elnök közreműködésével. Az előadások között volt olyan, amely a könyvtárosképzés egyik korai elképzelésével foglalkozott a ma is érvényes módszertani tanulságokat keresve, és akadt, amely a jövő (de részben a jelen) – a távoktatás – módszertani kérdéseit elemezte, így a tanácskozáson elhangzottak a könyvtárosképzés metodikájának tág (de természetesen korántsem teljes) képét nyújtották.

Pogányné Rózsa Gabriella (ELTE Tanárképző Főiskolai Kar, Budapest) *Friedrich Adolf Albrecht* 1820-as, a könyvtárosképzésről írt munkáját elemezte. Ebert még nem iskolarendszerű könyvtárosképzést képzelt el, a műhelyben, a könyvtárban kell elsajátítani a könyvtárossághoz szükséges ismeretek körét – írta –, amelyek három pillérré épülnek: különféle tudományos és gyakorlati előismeretekre, szakmai gyakorlatra és a megfelelő jellemvonásokra. Bár az elmúlt csaknem kétszáz évben alaposan megváltozott a könyvtárak világa, Ebert számos gondolata – így az erősen gyakorlatra orientált képzés fontossága, a jellem, a személyiség szerepe a könyvtároshivatásban – a mai képzésben, annak módszertanában is időszerű lehet. *(Az előadást e cikk után teljes terjedelmében közöljük. – a szerk.)*

Rétfalvi Gábor az egyik leghagyományosabb tárgy, a katalógizálás oktatása során szerzett tapasztalatait osztotta meg. A tárgy tanításában az elmúlt évtizedekben minden megváltozott, kivéve a célt: olyan könyvtári szakembereket kellett kibocsátani a képző intézményeknek, akik a katalógizáláshoz is értenek. Nem szakspecialisták, hanem általános könyvtárosok képzéséhez kell megtalálni a megfelelő módszereket. Nehezíti a katalógizálás oktatásának helyzetét, hogy különféle tagozaton (nappali, levelező) eltérő óraszámokban, eltérő előismeretekkel és tudással érkező jelöltekkel kell megismertetni a bibliográfiai leírás és katalógizálás tudni valóját hagyományos és gépi környezetben egyaránt. Az állandóság hiánya nagy módszertani rugalmasságot követel a tárgy előadójától. A változó világhoz való gyors alkalmazkodást segíthetik a megfelelő oktatási segédeszközök, jegyzetek, az értékelés és számonkérés módszerei. Rétfalvi Gábor a gondok, a problémák érzékeltetésére helyezte előadásában a hangsúlyt, hiszen a tárgy oktatásának metodikája még részben kiforratlan. Hogy a szilárdabb elméleti alapokon nyugvó szaktárgyi módszertan kialakuljon, éppen ilyen fórumokra, az oktatók tapasztalatainak rendszeres kicserélésére van szükség.

Mondanivalójához számos szállal kapcsolódott *Zellerné Klingler Jolán* (Kaposvári Egyetem Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Kara, Kaposvár) gondolatmenete, aki *A tartalmi feltárás oktatásának módszertani problémái* címen tartotta meg beszámolóját. A tartalmi feltárás előfeltétele a szöveg megértése, a logikus, lényeglátó gondolkodás elsajátítása. A tárgyat oktató tanár feladata tehát az, hogy a hallgatók ilyen képességeit – építve a középiskolában, illetve más tárgyakban tanultakra – kibontakoztassa. Előadásában szellemes példákkal szemléltette a tartalom mind pontosabb megértéséhez elvezető módszereket, gyakorlatokat. Nem a feltáró, kereső rendszerek „merek” szabályainak elsajátíttatása a tantárgy célja, hanem olyan elméleti ismeretek és gyakorlati készségek kialakíttatása, amelyekre szükség lesz a jövő században dolgozó könyvtárosoknak, információszakembereknek. Előadásában két további fontos kérdésre külön kitért: a jelenlegi jegyzetek, tankönyvek előnyeire (netán hátrányaira) és arra, hogy a hallgatók a kötelező könyv-

tári gyakorlatokon nem ritkán egészen más valósággal szembesülnek, mint amiről az előadásokon hallanak.

A képzőintézmények felelősségének kettős, gyakran nem könnyen egyeztethető oldalára hívta fel a figyelmet *Eszenyiné Borbély Mária* (Bessenyei György Főiskola, Nyíregyháza). A felsőfokú könyvtárosképzésnek már akkor tantervbe kell illesztenie a legkorszerűbb ismereteket, amikor a szakma még csak készül a sokszor radikális változásokkal járó bevezetésükre. Úgy kell képezni a jövő szakembereit, hogy még nem lehet építeni szilárd gyakorlati tapasztalatokra. A képzés megfelelő színvonalát természetesen ilyen körülmények között is biztosítani kell, fel kell készülni a szükséges korrekcióra. De hogyan? Segítséget jelenthet a minőségbiztosítás elveinek, módszereinek alkalmazása az oktatásban is. Bár egy konkrét tárgy – a könyvtáru automatizálás oktatása – kapcsán, mégis a könyvtárosképzés egészére érvényesíthető módszereket és megoldásokat ismertetett. Az 1995/1996-os tanévben kezdődött Nyíregyházán *A könyvtári információs rendszerek* című tárgy oktatása. A hallgatók a kezdeti időben nem mutattak kellő érdeklődést a tárgy iránt, így nyilvánvalóvá vált, hogy bizonyos pontokon változtatni szükséges. A *Pareto-analízis* és a „*halszálka*”-diagram elkészítése segítséget nyújtott ahhoz, hogy a hallgatók motivátlanságának okait felderítse. Kiderült, hogy külső (más tárggyal, más szakokkal való időbeli ütközés stb.) és belső okok, vagyis a tárgyból következő hiányosságok is közrejátszottak ebben. A tantárgy tartalmán, szerkezetén, tanítási módszerein végrehajtott korrekciók egyértelműen bizonyították a minőségbiztosítási módszerek fontosságát, hiszen javult a hallgatók motiváltsága, nőtt a képzés hatékonysága.

Vörös Klára (Kaposvári Egyetem Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Kar) előadásában a könyvtárpedagógia szakmódszertanának elméleti és gyakorlati kérdéseit tekintette át. A könyvtártudomány és a pedagógia metszetében létrejött tevékenységrendszer a könyvtárpedagógia mint az iskolai munkába integrálódott könyvtári ismeretanyag oktatásának módszertana. Az előadó hangsúlyozta, hogy a könyvtárpedagógiai módszerek oktatásának mind a pedagógus-, mind a könyvtárosképzésben meg kell jelennie mint az információszerzésre felkészítő és az öntevékeny, felfedezéssel tanuló kialakító szakmetodikának. Kaposvárott a jelöltek négy féléves kurzus keretében sajátíthatják el a szükséges ismereteket. *Vörös Klára* a tematika bemutatása során részletesen kitért a mit? mellett a hogyan?-ra is, vagyis az oktatás során bevált – bár korántsem örök – módszerek bemutatására.

Kovács Mária (Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely) a tanácsokon 1997 óta folyó „könyvtárostánár” szakirány oktatásának módszertani tapasztalatairól számolt be. Korábban ezek az ismeretek speciálkollégiumok keretében voltak elsajátíthatók, ezért már régebben is folytak ilyen jellegű módszertani vizsgálatok, kutatások, de – hangsúlyozta az előadó – „*nem halasztható tovább egy olyan szakmódszertan oktatásának kidolgozása, mely az iskolai könyvtárost, ill. könyvtárostánárt felkészíti a könyvtárhasználati ismeretek oktatására.*” 1997 óta folyik ennek a szakmódszertannak kialakítása a különféle ismeretterületekre, mint pl. az olvasás- és könyvtárpedagógiai alapok, könyvtári órák tartásának módszertana, könyvtárban tartott szakórák metodikája stb.

Az önálló ismeretszerzésre való képesség kialakítása azonban nem kizárólag az iskolai könyvtár és az iskola feladata. Ezen a ponton kapcsolódott Vörös Klára és Kovács Mária előadásához *Kucska Zsuzsa* (Terézvárosi Gyermekkönyvtár, az ELTE TFK külső előadója, Budapest) beszámolója a gyermekkönyvtári munka oktatásának módszertanáról. Az ELTE TFK-n a hallgatók speciálkollégium keretében ismerkedhetnek meg a gyermekkönyvtári munkával. A cél azonos az iskolai és a gyermekkönyvtárban: megszerettetni az olvasást, a könyves környezetet a gyermekekkel. Az azonos cél azonban eltérő eszközökkel és módszerekkel érhető el. A gyermekkönyvtárban több a játék, a tréfa, más a hangulat, kötetlenebb, mint az iskolában. Szabadabb a környezet, ez azonban nem jelenti az irányítás hiányát. A gyermekkönyvtárosi munkában vannak elsajátítható módszerek, ismeretek, de kétségtelenül a hallgató személyiségének is olyanoknak kell lenni, hogy könnyen tudjon kapcsolatot teremteni a gyermekekkel, megnyerje bizalmukat. Ezek a személyiségjegyek azonban fejleszthetők a képzés során: Kucska Zsuzsa az ezt szolgáló módszerekből mutatott be egy csokorra valót előadása során (közös játékba is bevonva hallgatóságát).

Tóvári Judit (Esterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger) a távoktatás szerepéről és lehetőségéről beszélt a könyvtárosképzésben. A távoktatás nem némileg korszerűsített levelező tagozatos képzés. Utóbbiban a hallgatók tanulmányaik alatt magukra maradnak, a ritka konzultációk kevés lehetőséget adnak az eredményes tanulásra, a tanári segítségre. A távoktatás lényege, hogy a hallgató állandó kapcsolatban van a tanárral, a feladatokat folyamatosan kapja és oldja meg a diák. De módja van arra is, hogy a lakóhelyén a képzőintézmény által szakmailag, módszertanilag felkészített mentorhoz forduljon, ahhoz a gyakorló könyvtárhoz, aki a távoktatás programja és tematikája alapján ad tanácsot, segíti a gondjaira bízott jelöltet. Távoktatás nem alakítható ki megfelelő tankönyvek, oktatási segédletek nélkül. Tóvári Judit az elmúlt évek tapasztalatai alapján adott számot azokról az eredményekről, amelyeket az új, a bibliográfiai leírás és katalogizálás oktatásához kifejlesztett tankönyvsomaggal ért el. A távoktatás természetesen nem csodaszer, a tanártól és a hallgatótól is nagy erőfeszítéseket igényel, de – megtalálva a megfelelő, a távoktatás formájához és céljához illő módszereket és eszközöket – hatékony képzési formává válhat.

Összegezve az előadásokon elhangzottakat, a könyvtári szaktárgyak oktatásának módszereiről lehet és szükséges az érdekelt oktatóknak eszmét cserélniük a jövőben is. A netán rendszeressé váló fórumhoz elvezető úton jelentett fontos állomást a szeptemberi tanácskozás.

(-y-y)

Friedrich Adolf Ebert nézetei a könyvtárosképzésről

Egy felsőoktatási intézmény fennállásának jubileumát ünnepeelve illő, hogy eltöprengjünk tudományterületünk képzésének tartalmán, oktatásának módszertani kérdésein, tükröt tartva magunk elé, hogy áttekintsük a jelent, kicsit visszaemlékezzünk a múltra, és ezek alapján – együtt gondolkodva, figyelembe véve szakmánk fejlődési tendenciáit – talán előrevetítsük a jövőt. Jelen előadás a múltba tekint vissza.

A könyvekkel kapcsolatos ismeretek korábbi összefoglalásai

A könyveknek, „a tudomány szent edényei”-nek¹ hasznáról, gyűjtéséről és használatáról szól *Richard de Bury* (1287–1345) híres „Philobiblon”-ja, amely – bár kitér arra, hogy a könyvtár állományáról katalógust is kell készíteni² – nem könyvtárost, hanem tudós könyvgyűjtőt, bibliofilt „képez”. A XVIII. századig (de sokszor még a XIX. században is) az akkoriban nyilvánossá váló nagy tudományos (udvari, egyetemi és főúri) könyvtárak kezelését tudósok, professzorok látták el mellékes foglalatosságukként. *Michael Denis* (1729–1800) munkája, az *Einleitung in die Bücherkunde* (Bécs, 1777–1778, illetve második kiadásban ugyanott 1795–1796) olyan könyvtörténeti és tudománytörténeti ismeretek összegzését adja, amelyekre a könyvtárosnak szüksége van. (De nemcsak könyvtárosoknak, hanem minden művelt embernek, tudósnak és könyvbarátnak is.³ *Schelhorn* és *Erdt*⁴ munkáiban is hasonló, de több területet átfogó elvárások jelennek meg a könyvtárossal szemben, azzal a különbséggel, hogy Erdt már könyvtárlátogatásokat is előír jövőendő kollégái számára.

A könyvtárosképzés gondolata a XIX. századi német szakirodalomban

Martin Schrettinger (1772–1851) nevezte a könyvtárral kapcsolatos ismeretek összességét először könyvtártudománynak az 1808-ban megjelent „Versuch eines vollständigen Lehrbuches der Bibliothek-Wissenschaft”-ban; az ezt követő munkák következetesen elfogadják e megnevezést és sokszor a tartalmát is: „szilárd alapelveken nyugvó rendszeres foglalatok mindazoknak a tanoknak, amelyek alapján a gyűjtött könyvanyag célszerű könyvtárrá szervezhető”⁵, tehát ez azt jelenti, hogy a tudományokban való jártasság önmagában nem elegendő, hanem speciális stúdiumokat kell végeznie annak, aki ezt a hivatást választja.

Schrettinger ezen felfogásával *Friedrich Adolf Ebert* (1791–1834) egyetértett ugyan, nézeteik a könyvtártudomány tartalmának értelmezésében azonban – egy-

más munkásságának kölcsönös elismerése mellett is – eltérőek voltak. Ebert a könyvtárosképzésről írott, „Die Bildung des Bibliothekars”⁶ című munkájában hangot ad e nézeteltérésnek: míg Schrettinger tisztán a könyvtári munka gyakorlatából, technikáiból indul ki, Ebert a könyvtárat mint intézményt inkább elméleti szempontból vizsgálja. A következő kritikával illette Schrettinger művét (19. p.): „Schrettinger custos »Lehrbuch«-ja koncepciójának elhibázott volta ellenére a gyakorlati tapasztalat megannyi gyöngyszemét tartalmazza; önmagam is sokat köszönhetek tanulmányozásának, így, összes hibája mellett is, minden könyvtáros számára elengedhetetlen kézikönyvnek tartom.”

Ebert a könyvtártudomány lényegét és a könyvtáros feladatát nem csupán abban látja, hogy a könyv gyors visszakereshetőségét biztosítsa – tehát nemcsak a Schrettinger-féle „berendezés”, könyvtártan képezi a könyvtártudományt –, hanem „a könyvtáros tevékenysége inkább a jövőre orientált, amely számára hűséges és megértő megőrzőnek kell lennie ... nem kevés bátorság kell ahhoz, hogy egy magot elveszünk és gondozzuk, melynek boldog learatásánál nem leszünk már jelen; nagy önfeláldozást igényel a saját alkotásról való lemondás, hogy csendes magányban csak egy jövőendő és ismeretlen művet készítsünk elő gondosan és észrevétlenül.” Ahhoz azonban, hogy a jelenben megalapított és rendezett könyvtárak a jövőben is betölthessék funkciójukat, már a mostani rendszert kell olyan tökéletesen megalkotni, hogy azt a következő generációk el tudják fogadni, és ne a mi hiányosságaink miatti hátrányokkal kelljen megküzdeniük. (Külön feladatként emeli ki legalább a német könyvtárak számára egységes katalogizálási gyakorlat megteremtését.) Friedrich Adolf Ebert jelmondata: „Aliis inserviendo consumo” (Minden erőmet mások szolgálatára szentelem), ez hatotta át teljes elméleti és gyakorlati munkásságát, ifjan kihunytt életének szorgos munkával töltött minden percét.

Ebert 15 éves korában a lipcsei városi könyvtárban kapott munkát, teológiai, történelmi és filológiai tanulmányai után ismét Lipszékbe, majd 1813-ban a drezdai királyi könyvtárba került, ahol egyik elődje, Johann Michael Francke munkássága vált példaképévé. Francke 1740-től Heinrich von Brünau gróf (1678–1772) könyvtárosa, az 1760-as években Brünau könyveivel együtt a drezdai királyi könyvtárba került, és a teljes állományra kiterjesztette a történelmi-földrajzi szempontok szerinti tematikus tagolást. (Ebert felfogása szerint az aprólékosan felosztott szakokban könnyen lehet tájékozódni helyrajzi jelzetek nélkül is. Ezt a fajta elrendezést – Schrettinger gyakorlatias felfogásával szemben és a könyvtárépítészetben bekövetkezett változásoknak is köszönhetően – túlhaladottnak tartották, és a későbbiekben bírálták Ebertet a XVIII. századi módszerhez való ragaszkodása miatt⁷). Rövidebb wolffenbütteli és breslauer kitérők után Ebert – részben szakmai okok, részben pedig gyenge egészsége miatt – visszatért Drezdába (1825), ahol hamarosan a könyvtár élére került és ott tevékenykedett haláláig, 1834-ig.

Die Bildung des Bibliothekars, 1820

Könyvtárelméleti és könyvtártudományi művei⁸ hamar ismertté és elismertté tették, szintén ezt bizonyítja a drezdai könyvtárban fennmaradt 31 kötetnyi levelezése, de a kor „inkább tudós, mint könyvtáros” szemléletével ellentétben állt Ebert

mentalitása, amely a könyvtárosságot hivatásként és nem „szinekúra” állásként fogta fel. A szakma önálló hivatássá válásához olyan speciális „képzés” kell, amely alapján a könyvtárosság elkülöníthető más hivatásoktól. „Die Bildung des Bibliothekars” című munkájában arra vállalkozik, hogy – immáron valóban rendszerezetten – összefoglalja a szükséges adottságok, képességek, készségek és ismeretek körét, azok egymásra épülését, a képzés „tematikáját”. A könyv előszavában hangsúlyozza, hogy művét nem könyvtártudományi tankönyvnek szánta, hanem a könyvtárossághoz szükséges ismeretek elsajátításának módszertanát vázolja, értelemszerűen helyenként konkrét tanácsokat is adva. Azoknak ajánlja munkáját, akik erre a pályára készülnek, hogy gondolkozzanak el azon, vajon meg tudnak-e felelni a „tiszttség fontosságának és saját kötelességadatuknak”.⁹

Ebert még nem intézményes, iskolarendszerű könyvtárosképzést képzelt el, hanem praxisorientált, valamely könyvtárban és tapasztalt könyvtáros mellett eltöltött tanulóveket; biztosítva ezzel a könyvtárosváltás esetén a bibliotéka működésének és szolgáltatásának a folyamatosságát.

A könyvtárossá válás alappilléreiként Ebert előismereteket, szakmai tudást és fontos jellemvonásokat különít el.

Előismeretek

Ebert szerint a könyvtáros hivatáshoz szükséges előismeretek sokkal átfogóbbak és többfélék, mint a többi tudomány művelőinek esetében:

- A görög és latin magától értetődő ismerete mellett kiemeli az élő nyugati nyelvek fontosságát.
- A történelem, az irodalom-, valamint tudománytörténet is nélkülözhetetlen a könyvtári munkában, de ezen felül szükségesek az oklevéltannak és a művészi ismereteknek azon vonatkozásai, amelyeken a kéziratok és a metszetekkel illusztrált könyvek meghatározása, leírása alapul. A tudományok összességében való – nem felületes – jártasságot azért hangsúlyozza, mert – nézetei szerint – a könyvtárosnak minden szakterületet ugyanolyan mértékben kell szeretnie és mindenhez ugyanúgy kell értenie a szolgálat és nem saját hírének öregbítése érdekében.
- Ebert az alapok közé sorolja a gyors és szép kézírást, a jó memóriát és tájékozódási képességet, kitér a kézügyességre, könyvek, polcok javítására.
- Az előfeltételek egy speciális csoportjába tartozik a tudományos és egyben könyvtári munkára, a lényeg felismerésére, apró adalékok megtalálására való képesség; a természet ajándéka ez, de szorgos gyakorlással tovább lehet és kell is fejleszteni.

És mindezek megléte csupán esélyt jelent, a jelöltek ezek birtokában kezdhetnek hozzá a képzés második részéhez, a szakmai ismeretek elsajátításához.

Szakmai tudás

A szakismeretek megszerzésének Ebert a következő tematikus súlypontjait és főbb lépéseit különíti el:

- Az első feladat a leíró (betűrendes) és a szisztematikus (tartalmi) katalógusok megismerése; legjobb példáiknak Ebert Audifreddi és Francke

munkáit tartja. Ezt követően és más könyvtárak katalógusaival való összehasonlítás után lehet nekikezdeni saját katalógus építésének.¹⁰

- A könyvtár történetének, már nem használt régebbi katalógusainak megismerése, levéltárának átböngészése és minden olyan kézírás olvasásának és azonosításának megtanulása, amely bármely, a könyvtárral kapcsolatban álló személytől származik – ezek egytől-egyig a könyvtár jelenlegi helyzetének, gyakorlatának megértését szolgálják, jó helyismeretet és az állomány átlátását eredményezik.
- Ebert az elméletben és gyakorlatban való jártasság eme fokán írja elő a szakirodalom olvasását, kiegészítve ezt könyvtárlátogatásokkal és könyvtárleírások áttanulmányozásával.

A szakmai felkészültség és az adott könyvtár hagyományainak ismerete, feljegyzések, tervek készítése és megőrzése, a naplóírás mentik meg a könyvtárost az elhibázott és fáradságos átalakításoktól és átrendezésektől, az olvasókat pedig a könyvtár folyamatosságának teljes hiányától.

Jellemvonások

Morális tulajdonságok elsajátíttatása nem építhető be önálló tantárgyként egyetlen képzés „tematikájába” sem, de Ebert kiemel néhány olyan jellemvonást, amelyek a képzés során kibontakoztathatók és a könyvtári munkához elengedhetetlenek: fontos a rendszeret, precíz és lelkiismeretesség, nemcsak a könyvtár elrendezésében, hanem éppúgy a munkák dokumentálásában is. De ahhoz, hogy a könyvek szakszerű gyűjtőjéből, rendszerezőjéből és megőrzőjéből elkötelezett információszoigáltató válják, önfeláldozó, odaadó és szorgalmas munkával kell az olvasni és kutatni vágyók szolgálatára állni; kitartó munkával az intézmény jó hírét kelteni, megővni és öregbíteni.

A könyvtároshivatáshoz fontos képességek, ismeretek színes tematikájának bemutatása után Ebert így biztatja jövőbeni követőit (57. p.): „Aki kötelességeinek érett megfontolása után tiszta lelkiismerettel képesnek tartja magát a könyvtáros hivatás buzgó és lelkes gyakorlására, kezdjen hozzá bátran és örömmel nehéz, de gyönyörű munkájához.” A szerző a könyvtári hatóságokhoz azzal az indítvánnyal fordul, hogy a könyvtárak számára a működés és használat feltételeit meghatározó szabályzatokat kell készíteni, a könyvtárosok számára pedig – a többi szakma képzési rendszeréhez igazodva – vizsga bevezetését javasolja, ahol a jelöltek számot adhatnak szakmai felkészültségükről. Ez a vizsga tenné kompetenssé a könyvtárosokat utódaik tanítására-nevelésére, és mindamelllett emelné e hivatás társadalmi preszízsét.

Ebert magyarországi hatása

A XIX. század magyar könyvtárügyében Ebert nézeteinek recepciója és hatása kimutatható az összefoglaló, illetve annak tervezett könyvtártani munkákban, *Toldy Ferenc* (1805–1875, 1847 előtt Schedel) és *Kudora Károly* (1851–1916) műveiben.

Toldy Ferenc – a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának felállítója, később az Egyetemi Könyvtár igazgatója – 1843-ban tette közzé az Athenaeumban

„A' könyvtárta'n' kézikönyve” című munkájának bevezetőjét.¹¹ A rövid részletben Toldy a könyvtáraknak két összetevőjét nevezi meg: az anyagit, a könyveket, valamint a szellemi összetevőt, tehát a könyvtárnokot, aki „valóságos lelke, életerejé minden bibliothecának [... melynek hasznát] időn és téren át, egész irodalmakra 's jövendő korokra is átszámaztatni tudja” (p. 204.).

Az írás 6. §-ában mege mlíti Schrettingert mint a könyvtártudomány atyját, és Ebertet (valamint Molbechet), akik elfogadták e megnevezést. E terület művelői Toldy szerint méltán nevezhetik tudománynak e „tanítvány”-t, majd felsorolja azon ismeretek összességét – a nyelvtudást, a különféle tudományokban való jártasságot, történeti stúdiúmokot, könyvészetet, „kézirát-ismét”, „földirátot” –, amelyre a könyvtárosnak szüksége van. „De ugyan ezen ismeretek nem csak a' könyvtárnoknak, hanem legtöbb tudósnak és írónak nagyobb kisebb megszorítással szükségesek – ez idáig mintha Denis álláspontját fogadná el –, 's nem alkotó részei a' könyvtártannak, hanem szükséges megelőzői és első föltételei a' könyvtárnokságnak”,¹² tehát ezen felül még sok mindent el kell sajátítania az ezen hivatást választóknak. Mily nagy kár, hogy Toldy könyvtártana – könyvtártudományi összefoglalója – csak ily kicsi töredék maradt.

Az első magyar nyelvű és teljes könyvtártani összefoglaló Kudora Károlynak, az Egyetemi Könyvtár könyvtárnokának a – kortársai és az utókor által is sokat vitatott¹³ – munkája.¹⁴ Érdekes, hogy Schrettingert csak a könyvtártan irodalmát bemutató fejezetben említi meg mint elsőt, aki a könyvtártant tudománynak tekintí. Inkább lelkesedését, mint nézeteit tartja maradandónak. Ebertnek a könyvtárosképzésről szóló munkáját összes elődjeit fölülmúlónak értékeli, „Allgemeines Bibliographisches Lexikon”-ját ajánlja, módszereit az egyes könyvtári munkafolyamatok kapcsán részletesebben is ismerteti.

Zárszó

Friedrich Adolf Ebert könyvtárelméleti, könyvtártani művei, könyv- és könyvtártörténeti írásai, segédkönyvei maradandó értékét képviselik a tudománytörténetnek, „Die Bildung des Bibliothekars” című munkája elvi alapját adja a könyvtárosképzés feladatának és tartalmi összetevőinek azzal együtt is, hogy a mai képzésnek a XX. és XXI. század elvárásainak kell megfelelnie. E kihívások értelemszerűen újabb technikák és modernebb elméletek közvetítését várják el tőlünk, de Ebert hivatásértelmezése és jelmondata – „aliis inserviendo consumidor” – örökre „tananyag” kell, hogy maradjon.

JEGYZETEK

- 1 Richard de Bury: Philobiblon. Bukarest : Kriterion, 1971. 128. p.
- 2 Uo. 150. p.
- 3 Schmiedmaier, Dieter: Michael Denis als Bibliothekspädagoge. In: Könyv és könyvtár, 13. Debrecen : Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára, 1982. 151. p.
- 4 Jürgen Voss „Bibliothekare als Gelehrte und Wissenschaftler” című írásában – In: Bibliotheken und Aufklärung. Wiesbaden, Harrassowitz, 1988. 185–205. p. – mutatja

- be röviden Johann G. Schellhorn : Anleitung für Bibliothekare und Archivare. 2 Bde. Ulm, 1788–1791. és Paulin Erdt : Anleitung für angehende Bibliothekare und Liebhaber von Büchern. Augsburg, 1786. című munkáit, párhuzamba állítja felfogásukat Ebertével, de míg ők egyértelműen a felvilágosodás gondolkodását képviselik, Ebert már a XIX. század problémáival szembesül. (Voss tanulmányának érdekessége, hogy a XVII–XVIII. század szótárai, lexikonai és könyvtárral kapcsolatos munkái alapján követte a kor könyvtáros-elképzelésének változását.)
- 5 Idézi Varjas Béla: A könyvtártudomány elvi alapjai és rendszere. In: Magyar Könyvszemle, 1955. 1. 2. p.
  - 6 Ebert, Friedrich Adolf : Die Bildung des Bibliothekars. 2. umgearb. Ausg. Leipzig, 1820. 8–9. p. (A mű első kiadása is 1820-ban jelent meg, a második kiadás jelentősen át- és továbbdolgozott; erről készült Horst Kunze utószavával faksimile kiadás: Leipzig : Harrassowitz, 1958.)
  - 7 Hessel, Alfred: A könyvtárak története. Budapest : OSZK KMK, 1959. 106. p.
  - 8 Ebert legfontosabb művei:
    1. Kritik der Leipziger Bibliotheken. Kézirat. 1807.
    2. Über öffentliche Bibliotheken, besonders deutsche Universitätsbibliotheken. Freyberg, 1811.
    3. Die Bildung des Bibliothekars. Leipzig, 1820.
    4. Allgemeines Bibliographisches Lexikon. Bd. 1–2. 1821–1830. (Ebert tervei között szerepelt a lexikon harmadik kötetének összeállítása, amely a legfontosabb általános szakirodalmat könyvtári szakok szerinti csoportosításban tartalmazta volna.)
    5. Geschichte und Beschreibung der Königlich-öffentlichen Bibliothek zu Dresden. Leipzig, 1822.
    6. Zur Handschriftenkunde. Wolfenbüttel, 1825.
  - 9 Die Bildung des Bibliothekars. 10. p.
  - 10 A katalógusok építéséhez alapelveket is megfogalmaz, pl. nem a forma, hanem a tartalom alapján kell a könyvet besorolni – ez a hagyományos német katalogizálás „substantivum regens” gyakorlatából ered, és még a század első felében is meghatározó volt; a könyvek szakok szerinti csoportosításánál a filozófiai tudományfelosztás helyett speciális könyvtári rendszerezést tart elfogadhatónak, de vitatja Denis elképzelését, mivel szerinte túl nagy teret enged a könyvtáros önkényének és a következtelenségnek. Vö.: Uo. 26–35. p.
  - 11 Könyvtárakról: Bevezetése dr. Schedel Ferencz’ illy czimű munkájának: „A’ könyvtárta’n’ kézikönyve”. Mutatványul. In: Athenaeum, 1843. 201–210. p.
  - 12 Uo. 209. p.
  - 13 Vö. Somkuti Gabriella: Száz éves az első magyar könyvtári munka, Kudora Károly könyvtártana. In: Könyvtári Figyelő, 1993. 4. 541–544. p.
  - 14 Kudora Károly : Könyvtárta’n. Budapest : Dobrowsky és Franke, 1893.

Pogányné Rózsa Gabriella